

Pròleg

El 4 de maig de 1969 sortí al carrer el número 656 de la revista *Gaceta Ilustrada*. A la coberta apareixia publicada una fotografia —oblidada des d'aleshores— d'un moment clau de la història recent d'Espanya, un episodi tràgic per a molts catalans. Mig segle després, ha esdevingut una autèntica icona per als seus protagonistes, els que hi apareixen i els que no hi apareixen, però que igualment ho van viure. Aleshores, la revista era una de les més modernes entre els setmanaris d'informació general que es publicaven a l'Estat i era considerada de la família dels grans magazins internacionals, com ara el *Life* nord-americà o el *Paris Match* francès. Sense abandonar la línia que sempre ha caracteritzat l'editorial que publica *La Vanguardia*, *Gaceta Ilustrada* donava molta importància a la imatge i sovint els textos eren un pretext, un acompanyament de la part gràfica, que era la que ocupava més espai en els reportatges. Aquest era el cas. La fotografia, que no apareix entre les grans imatges de la història contemporània, però que mereixeria tenir-hi un lloc destacat, omplia la portada i s'ampliava després a les pàgines centrals, entre la 39 i la 45, amb set planes més de grans imatges a tot color.

La fotografia en qüestió és un símbol de la impotència atàvica d'un imperi que perdia, ara sí, definitivament, irremeiablement, sense pal·liatius que ho poguessin endolcir, la penúltima possessió d'ultrammar. La mostra fefaent d'una descolonització lamentable, com lamentable va ser la colonització de tot un imperi on, segons deien, mai no es ponía el sol.

Es tractava de la fugida massiva de colons que marxaven de Bata, la capital de la part continental d'una petita colònia espanyo-

Els catalans de Guinea

la a l'Àfrica negra. El reportatge gràfic està fet des de dalt d'un vaixell, des de la coberta. A baix, en la línia de flotació, a tocar del casc, enmig d'un mar de tinta amenaçant, s'hi veuen dues barcasses plenes de gent. Una és un dels bots salvavides del navili que les està acollint, el flamant *Ciudad de Pamplona*, de la companyia Trasmediterrànea. L'altra és de color gris, amb l'indicatiu F51, corresponent a la corbeta *Descubierta* que l'Armada espanyola tenia destinada permanentment a Guinea. Ara, juntament amb el creuer *Canarias*, el canoner *Pizarro*, els bucs de transport d'atac *Aragón* i *Castilla* i el petrolier *Teide*, desplaçats allí expressament, donava cobertura naval a la desbandada final.

S'hi veuen, doncs, dues barcasses plenes de gent blanca, vestida d'acord amb la moda de les grans ciutats occidentals. La immensa majoria eren dones i criatures que fugien de la incipient democràcia de Francisco Macías, que en molt poc temps havia esdevingut un autèntic règim totalitari i de terror. És la imatge que simbolitza com es van fer les coses a Guinea i de com, els que menys culpa en tenien, ho van haver de patir en primera persona. El títol del reportatge era *Los últimos de Guinea* però, de fet, aquelles quatre-centes seixanta-quatre persones que van embarcar al *Ciudad de Pamplona* no eren pas els últims: *Parecía imposible pero es así: estos españoles están abandonando Guinea. Y lo que es aún más impresionante: su adiós es apresurado, patético*, deia el text anònim que l'acompanyava. En realitat, els darrers espanyols que van marxar de la colònia ho van fer dies després, ja des de l'illa, des de Santa Isabel, la capital, a bord de l'*Ernesto Anastasio*.

Moltes de les dones i els homes que apareixen en el reportatge són catalans, i es van veure obligats a refer la vida als pobles i ciutats on tenien l'origen familiar. Altres es van convertir en catalans en venir a viure al nostre país, després de passar pel Sàhara o les illes Canàries, o de donar tombs per mig Espanya. Segons l'Institut d'Estadística de Catalunya (Idescat), al principi de 2014 vivien a Catalunya més de sis-centes persones nascudes fins al 1969 a Guinea. N'hauríem d'afegir un centenar més, pel cap baix, que no hi van arribar a néixer i per tant no estan registrades, però hi van passar una part de la infantesa, la joventut i algunes també la maduresa. N'hi ha de blancs i negres, tots de nacionalitat espanyola, encara que en els seus documents d'identitat consti que són nascuts en indrets com Santa Isabel, Bata, Ebebiyín, Cogo... a Guinea Equatorial. Moltes d'aquestes sis-centes persones —i de les més de cinc

Els catalans de Guinea

mil que encara viuen al conjunt de l'Estat espanyol— van fugir en algun d'aquells vaixells i altres en avió. Acabava de la pitjor manera una transició iniciada deu anys abans, però que té el seu punt de partida en un referèndum celebrat el 1963.

El 15 de desembre del 1963 va ser la data escollida per celebrar aquell plebiscit organitzat per la dictadura feixista del general Francisco Franco, per atorgar un règim d'autonomia a les províncies de Guinea Equatorial. La primera i singular autonomia espanyola després de la Guerra Civil.

Jo encara no ho sabia quan vaig anar a visitar-lo, però Albert Blasco podria ser un d'aquells nens que anaven en braços de les seves mares en les barcasses del *Ciudad de Pamplona*. El vaig anar a veure després d'un dinar familiar, en què la inevitable sobretaula havia derivat en tertúlia d'història. Aquell dia, el fil de la conversa ens va dur primerament a l'Àfrica i, tot seguit, a Guinea. *Això mereix un reportatge*, em vaig dir, i el reporter que tots portem dins va sortir de la letargia, atret pel dolç perfum de la notícia, disposat a desenterrar una història com la queestic a punt d'explicar.

Acostumo a dir que el periodisme és una disciplina constituïda per un vuitanta per cent d'ofici i un vint per cent d'intuïció, que es posa en marxa al més lleu indici. Aquell dia, la intuïció va ser esperonada per un dels comensals, el meu cunyat Paco, quan em va dir: *Has de parlar amb el marit de la meva germana, que és guineà.*

—*Buf*— vaig pensar—, *Guinea!* No qualsevol altre país exòtic, sinó Guinea Equatorial, amb els seus colons fugitius, els seus Macías i els seus Obiangs.

—*Van haver de deixar tot el que tenien: casa, plantacions, un munt de diners... els seus pares eren rics i ho van perdre tot*, prosseguí el meu cunyat, alhora que s'encenien els llumets del meu interès. *A veure de què va això*, em vaig dir.

—*Però, quan dius que va néixer a Guinea, vols dir a la selva?*

—*Sí, sí, a la selva. Al seu DNI posa: "Lugar de nacimiento, Bata, GE". Els seus pares vivien a Ebebiyín, a la frontera amb el Camerún. Tenien una flota de camions que feien la ruta de Bata o Río Benito, a la costa, carregats de cacau, cafè, fusta o el que calgués per carregar-ho en grans vaixells... Hauries de parlar amb ell i el seu pare.*

No podia fer altra cosa que concertar una visita.

Albert Blasco, un català nascut a l'hospital de Bata l'any 1951, em va rebre al cap d'uns dies en el seu discret pis, situat en un carrer

Els catalans de Guinea

barceloní de profundes reminiscències guineanes perquè porta el nom de Pare Claret. Casualitat o no, va ser la dels claretians l'orde que va evangelitzar Guinea.

L'Albert em va rebre amb una forta encaixada de mans i, pocs minuts després, ja érem asseguts davant d'una tassa de cafè. Després van sortir les llaunes de pel·lícula, molt grans i rodones, de llautó gastat pel pas dels anys. Tot seguit, va posar al reproductor un modern DVD que contenia les mateixes filmacions i, amb les primeres imatges, emergí el so esfilagarsat i sord d'un saxo que empenia les primeres notes de *Hey!*, la cèlebre balada de Julio Iglesias. Val a dir que les empreses dedicades al repicat de velles pel·lícules domèstiques han fet molt de mal, en afegir una banda sonora insuportablement carrinclona als records de la gent.

Reduït a zero el so, ens vam poder concentrar en les imatges... i quines imatges! La Guinea de 1954 i en colors! Una família catalana enmig de la selva africana! No m'ho podia creure. Gairebé no n'havia sentit ni a parlar i els tenia allà, davant meu, en moviment. Quan parlem de filmacions històriques ho associem instantàniament a gravacions en blanc i negre, probablement en mal estat, curtes, inconnexes, amb molts fragments desenfocats i moviments maldestres. Però aquest no era el cas. Sense ser professional, la pel·lícula dels Blasco tenia prou qualitat, enquadraments correctes, plans sostinguts, imatges nítides i personatges reconeixibles.

—*Quanta estona dura el reportatge?*, vaig preguntar amb creixent interès.

—*Uns trenta minuts*, va respondre l'Albert amb resignació.

—*Però si és sensacional, Albert!*

I ho era de debò, de sensacional, gairebé increïble. En una de les escenes, es veia un colon, naturalment blanc, amb sahariana i barret d'ala ampla, mentre organitzava la feina dels bracers nigerians; en una altra, una parella jove amb una criatura en braços, i encara una altra fent tentines; la tercera mostrava la mateixa família al bell mig de la selva, envoltats d'una verdor que s'enfilava cap a un cel blavíssim: palmeres, plataners, cacauers, plantes i arbres exòtics —que més endavant sabria que tenen noms com ara ceiba, *egombegombe* o *ilang-ilang*, les flors del qual desprenen un perfum tan penetrant que omple tota l'atmosfera amb notes de colors—. Enmig d'aquest panorama, la família s'hi esplaiava tranquil·lament, com si fossin aquí mateix, al Montseny. O com qui passeja pel jardí de casa. Una casa, per cert, que apareixia a les imatges següents,

Els catalans de Guinea

al fons, dominant la plantació. De fet, tota la selva era el seu jardí. *Mira* —vaig exclamar eufòric—, *ara se'ls veu mentre baixen les escales de l'eixida* i, a la porta de casa, lluía un Citroën DS, el famós *tiburón*, de color negre i capota beix, símbol inequívoc de l'ascens social de l'època. Semblava nou de trinca.

Em calia desvetllar la identitat dels protagonistes. Feina fàcil, perquè eren els oncles de l'Albert, el meu amfitrió, a la seva finca de Biyabiyán: Enrique Blasco i Alcía Riera amb els seus dos primers fills, els seus cosins. El mateix Albert també hi sortia, de petit, rosset i rialler, en un poblat de terra vermella envoltat de treballadors negres. Allò començava a pintar bé, molt bé!

Aquell mateix matí, l'Albert m'acompanyà a visitar els seus pares al seu humil àtic del carrer de Jesús, a la vila de Gràcia. En Rafael i la Teresa —més que octogenaris— van viure un munt d'anys a la selva guineana i em podien revelar l'argument d'un conte de fades per a blancs a la selva africana. Arran d'aquelles trobades, es va convertir en una necessitat parlar amb altres homes i dones, gent que havia viscut, fins i tot nascut, a la penúltima colònia espanyola, Atlàntic enllà.

No va caldre, doncs, viatjar físicament a Guinea per descobrir la fotografia congelada d'un instant, un moment històric i irrepetible, que els catalans que el van viure tenen idealitzat, mitificat. Per a ells, és el paradís perdut, perdut definitivament, perquè en la majoria de casos mai no han pogut tornar a la casa que els va veure néixer o créixer. Però també el paradís perdut de la infantesa, l'adolescència i la joventut, un record que enterboleix la memòria i atribueix a aquells anys la millor etapa de les seves vides... encara que fos sota un règim dictatorial, colonialista, segregacionista, marcat per una moral religiosa de caràcter integrista. Gairebé ningú no recorda aquests condicionants. Afirmen que vivien en pau i llibertat, la llibertat de tenir deu, vint o trenta anys, la llibertat de viure en un estiu etern.

Donem-los, doncs, l'oportunitat de parlar, ara que encara hi són. Deixem que ens expliquin la seva versió dels fets, del dia a dia, ignorants del conflicte fins que s'hi van trobar immersos.

Quan obres la porta dels records, una torrentada se t'emporta cap allà on les històries, les anècdotes i les llegendes es confonen, un indret on no se sap on acaba la realitat i comença la ficció.

Antoni d'Armengol